

امروزه یکی از شاخص‌های اساسی توسعه در هر جامعه میزان تولید دانش و چگونگی گسترش آن است. مسأله تولید، توزیع و استفاده از اطلاعات از مهمترین فرآیندهایی است که جوامع نوین را از جوامع سنتی جدا می‌کند. در فرآیند تولید اطلاعات و اطلاع‌رسانی وسایل ارتباط جمعی نقش اول را برعهده دارند و در این میان (مطبوعات - نمادی از فرهنگ نوشتاری) از جایگاهی رفیع برخوردار هستند.

«مطبوعات چاپچویی است که در آن انکسار و مفاید گوناگون جامعه یا هم تلاقی می‌کند. و از برخوردار و آمیزش آنها، اندیشه‌های تازه‌ای خلق می‌شود. راه‌حل‌های نوینی برای حل مسائل پدید می‌آید و انگیزه‌های تازه‌ای برای حرکت ایجاد می‌شود. مطبوعات زنده و فعال، فضای فکری جامعه را به پویایی و حرکت و آفرینندگی و مشارکت برمی‌انگیزانند و سستی و بی‌رغمی آنها، برعکس جامعه را به بی‌حرکتی و فقر فکری و منوری و زوال می‌کشاند»^۱ تحریک و تحرک اندیشه‌ها، آفرینش محیطی سالم برای بحث‌وگفت‌وگو در جامعه، فراهم نمودن زمینه‌های تفهیم و تفاهم، دریافت بازخوردها، تسهیل روند مشارکت مردم در برنامه‌ها، آماده کردن اذهان برای پذیرش تغییرات اجتماعی و هموار کردن راه تحولات جامعه از کارکردهایی است که مطبوعات برعهده دارند.

بدیهی است که ایفای این رسالت مستلزم گسترش کمی و کیفی مطبوعات در یک جامعه است و آن نیز به نوعی در گرو ایجاد، تداوم و پایداری سازمان و تشکیلات مطبوعات است. فعالیت اجتماعی باید در قالب سازمان اجتماعی صورت گیرد و روزنامه‌نگاری نیز از این امر مستثنی نیست. تاریخ روزنامه‌نگاری در ایران نشان می‌دهد که مطبوعات همواره از نبود سازمان و تشکیلات خاص خود در رنج بوده و در واقع عدم تداوم سازمانی یکی از عوامل بازدارنده رشد مطبوعات و

نارساییهای آن بوده است. مطبوعات ایران از همان آغاز در شرایط نامطلوب و بدون توجه به هویت و فرهنگ ملی شکل گرفتند و لذا نتوانستند نقش خفیه خود را در مشارکت دمی عمومی و ایجاد زمینه‌های پیشرفت واقعی جامعه به جز در مواردی خاص - ایفاء کنند. این امر به‌خصوص در طول دوره ۷۰ ساله مطبوعات استبدادی ایران، از زمان تأسیس کاغذخبر میرزا صالح شیرازی تا سال ۱۳۲۴ ه. ق. که انقلاب مشروطیت پدید آمد، نمود بیشتری می‌یابد. بدیهی است که در چنین شرایطی روزنامه‌نگاری به عنوان یک شغل و حرفه از شرایط نامطلوبی برخوردار بود و صاحبان حرفه روزنامه‌نگاری حمایت‌های حرفه‌ای و امنیت شغلی لازم را نداشتند از این رو یکی از کوشش‌های مستمر روزنامه‌نگاران ایرانی در نیم قرن اخیر، ایجاد تشکل‌های مطبوعاتی، به منظور تأمین حقوق صنفی و شغلی بوده است که به رغم افت و خیزهای بسیار به نظر می‌رسد هنوز وضعیت مطلوب خود را نیافته است و روزنامه‌نگاران نتوانسته‌اند همچون پزشکان، وکسلاهی دادگستری، سردفتران و دقتیاریان... تشکل‌های خاص خود را ایجاد کنند و از این طریق موجبات تثبیت و ارتقای پایگاه اجتماعی حرفه روزنامه‌نگاری را فراهم کنند.

مربوط به سازمان، وظایف، حدود و حقوق افراد و واحدهای صنفی را تعیین می‌کند، صاحبان حرفه روزنامه‌نگاری از شمول این قانون خارج شده‌اند. قانون مطبوعات مصوب سال ۱۳۶۴ نیز تشکیلاتی را برای مدیران، نویسندگان و خبرنگاران مطبوعات منظور نداشتند است و حقوق و حمایت‌های حرفه‌ای لازم را برای آنان در نظر نگرفته است. براساس این قانون حتی ماده ۴۰ «لایحه قانونی مطبوعات» مصوب سال ۱۳۵۸ به‌طور ضمنی فسخ و از قابلیت اجرایی خارج شده است. ماده ۴۰ «لایحه قانونی مطبوعات» اجرای قانون مصوب را در مواردی جز آنچه مربوط به اعمال حاکمیت دولت می‌شود، به سازمان‌های صنفی مطبوعات واگذار می‌کند.

در سطح کلان نقش خفیه مطبوعات در عصر ارتباطات و در فرآیند توسعه (به عنوان عاملان ارتباطات اجتماعی در مقیاس جهانی) و در سطح خرد، نقش عظیم آنها در تصحیح

راه‌اندازی تشکلهای صنفی؛ موانع و راه‌حل‌ها

مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها مرتضی پورموسی

روند امور و هدایت تصمیم‌گیران، پرورش افکار عمومی، ایجاد فضای گفت‌وگو و تفاهم میان گروه‌ها و طبقات، میان ملت و دولت و جلب مشارکت مردم ایجاد می‌کند که به مسائل و مشکلات صاحبان حرفه مطبوعاتی توجه جدی شود. تدوین پیش‌نویس جدید قانون مطبوعات و ارسال آن به مجلس شورای اسلامی و از طرف دیگر درخواست روزنامه‌نگاران برای برخورداری از حقوق حرفه‌ای و تشکیلات صنفی نیز محمل دیگری برای ضرورت طرح بحث مذکور در شرایط فعلی جامعه ماست.

اهداف تحقیق:

۱. شناخت مهمترین مسائل و مشکلات راه‌اندازی تشکل‌های صنفی مطبوعاتی؛
۲. شناخت دیدگاه‌های مسؤولان امور مطبوعاتی در زمینه راه‌اندازی تشکل‌های

بیان مسأله و ضرورت طرح آن:

مطبوعات در عصر ارتباطات رسالت عظیمی برعهده دارند که انجام این رسالت منوط به ایفای نقش واقعی صاحبان حرفه روزنامه‌نگاری است. صاحبان حرفه روزنامه‌نگاری در فرآیند تولید و انتقال پیام، به عنوان رکن مهم ارتباطات اجتماعی زمانی می‌توانند مسؤولیت اجتماعی خود را ایفا کنند که از استقلال حرفه‌ای و امنیت شغلی برخوردار باشند و این در حالی است که صاحبان این حرفه به رغم داشتن مسؤولیت‌های سنگین اجتماعی و کار پرمخاطره، در مقایسه با مشاغل دیگر از کمترین حمایت‌های حرفه‌ای و امنیت شغلی برخوردارند و از هیچ‌گونه سازمان و تشکیلات مطبوعاتی برای احقاق حقوق حرفه‌ای خود بهره نمی‌برند. براساس تبصره یک ذیل ماده ۲ قانون نظام صنفی که قواعد و مقررات

صنفي مطبوعاتی؛

۳. شناخت دیدگاه‌های روزنامه‌نگاران در مورد ضرورت راه‌اندازی تشکلهای صنفي مطبوعاتی؛
۴. بررسی عملکرد روزنامه‌نگاران در زمینه ایجاد تشکلهای صنفي.

سؤالات تحقیق:

۱. مهمترین اهداف ایجاد تشکلهای صنفي مطبوعاتی کدام است؟
۲. نقش تشکلهای صنفي در رفع مشکلات روزنامه‌نگاران چیست؟
۳. چه موانع برون صنفي در ایجاد تشکلهای صنفي مطبوعاتی وجود دارد؟
۴. موانع درون صنفي در ایجاد تشکلهای صنفي مطبوعاتی چیست؟

■ ایفای رسالت روزنامه‌نگاری

مستلزم گسترش کمی و کیفی

مطبوعات در یک جامعه است و

آن نیز به نوعی در گرو ایجاد،

تداوم و پایداری سازمان و

تشکیلات مطبوعات است.

فعالیت اجتماعی باید در قالب

سازمان اجتماعی صورت گیرد

و روزنامه‌نگاری نیز از این امر

مستثنی نیست.

صنفي مطبوعاتی کدامند؟

۵. مهمترین فعالیت‌های انجام شده (بعد از انقلاب اسلامی) در زمینه ایجاد تشکلهای صنفي چه بوده است؟
۶. مهمترین اقدامات برای ایجاد تشکلهای صنفي مطبوعات چیست؟

تاریخ روزنامه و روزنامه‌نگاری

نیاز به اطلاعات همواره یکی از ضروریات زندگی اجتماعی بوده است و تا قبل از تولد صنعت چاپ امر خبررسانی برعهده شاعران، ترانه‌سرایان، موسیقی‌دانان، وقایع‌نویسان و مورخان بوده است. در ایران تاریخ روزنامه‌نگاری به مفهوم انتشار اخبار به زمان پادشاهان هخامنشی برمی‌گردد. در قرون باستان، اخبار مملکتی بر روی لوحه‌های حکاکی شده انتشار می‌یافت و بعدها استفاده از سنگ‌های نرم و چوب متداول شد. در دوره

حکومت خلفای عباسی و بعدها در دوره فرمانروایی سامانیها و تیموریها، شغل وقایع‌نویسی و خبرنگاری به دلیل پیشرفت وسایل ارتباطی و توسعه صنعت کاغذ و کتاب‌سازی، در دربار و ادارات دولتی و همچنین بین استانداری‌ها و فرمانداری‌ها رواج و در واقع وقایع‌نویسی و خبرنگاری نوعی هویت شغلی یافت و تثبیت گردید.

«در اواخر حکومت خلفای عباسی، خبرنگاری یا «صاحب‌البرید» اخبار و وقایع مهم مملکتی را در روزنامه‌های خصوصی نوشته، در نسخ محدود برای حکمرانان مناطق مختلف می‌فرستادند.^۳ این شغل در عصر صفویه و اوایل قاجار به اوج ترقی خود رسید. روزنامه‌نگاری به صورت کنونی بیش از ۴۰۰ سال سابقه ندارد و اولین روزنامه برای عامه مردم در ونیز از طرف دولت و ظاهراً به منظور استفاده‌های مادی منتشر شده است. نیازهای جدید خبری (به‌ویژه بعد از رنسانس و اصلاح اجتماعی و انقلاب صنعتی، ایجاد مراکز پستی، تولد صنعت چاپ، گسترش اخبار دستنویس و روزنامه‌های تک ورقه) زمینه‌های انتشار اولین نشریات ادواری را به وجود آورد و تعمیم آموزش، دموکراتیزه شدن حیات سیاسی، شهرنشینی فزاینده، توسعه صنعت حمل‌ونقل و ابزار مخابراتی، گسترش میدان خبری روزنامه‌ها و رشد کنجکاوی خوانندگان و پیشرفت‌های تکنیکی در اواخر قرن ۱۹ و اوایل قرن ۲۰ را می‌توان از عوامل رشد و گسترش مطبوعات به‌شمار آورد.

آغاز تاریخ مطبوعات در ایران به مفهوم خاص با ورود صنعت چاپ به کشور و گسترش آن و آشنایی برخی از ایرانیان با تحولات اجتماعی دنیای غرب ارتباط دارد. میرزا صالح شیرازی که به عنوان یکی از پنج دانشجوی ایرانی به دستور عباس میرزا به لندن رفته بود، پس از آموختن فن چاپ و روزنامه‌نگاری و بازگشت به ایران، اولین روزنامه را به نام «اخبار» یا «کاغذخبر» منتشر کرد. (۱۲۵۳ ه. ق ۱۸۳۷ م) تحول روزنامه و روزنامه‌نگاری را باید از زمان امیرکبیر دانست. پدیده روزنامه‌نگاری در ایران منعکس‌کننده ارتباط دولت با مردم بود و موجبات بیداری و آگاهی مردم نسبت به عملکرد دولت را فراهم ساخت. به این ترتیب گروه جدیدی به نام نویسندگان در روزنامه‌نگاری پا به عرصه حیات سیاسی و اجتماعی گذاشت و در جریان

تحولات جامعه به تدریج در صدد کسب اعتبار و حیثیت اجتماعی و حرفه‌ای برآمد. هرچند که به دلیل ساخت ارتباطی سنتی جامعه در آن زمان و در شرایط فقدان گروه‌های حرفه‌ای ارتباطی، روزنامه‌نگاری نتوانست جایگاه و منزلت واقعی خود را به دست آورد و باشگاه‌ها و انجمن‌های حرفه‌ای امکان ظهور یابند. فقدان تشکلهای سازمان‌های مطبوعاتی معضلی است که به رغم تحولات سیاسی و اجتماعی شگرف در جامعه، هنوز خودنمایی می‌کند و به عنوان یکی از مسائل جامعه مطبوعاتی در ایران مطرح است.

مروری بر تاریخ تشکلهای صنفي ۴

تشکلهای صنفي و اتحادیه‌های شغلی ریشه در قرون وسطی دارد و بیانگر گروه‌هایی صاحب‌نفوذ و قدرتمند در حیات سیاسی - اجتماعی است که حتی در بعضی از کشورها (نظیر انگلستان و ایتالیا) قدرت مؤثری در برگزاری انتخابات به حساب می‌آمدند. لیکن با حرکت جامعه به سوی پیدایی کارخانه‌های بزرگ، نهضت اصناف نیز فروکش کرد و جای خود را به انواع اتحادیه‌های دیگر و سندیکاها سپرد. گروه‌های صنفي در معنای محدود کلمه، افرادی را که دارای فعالیت حرفه‌ای مشابهی هستند، گرد هم می‌آورند. در معنای وسیع، کسانی را که در یک مدرسه پرورش یافته‌اند، یا آثانی را که متعلق به یک تخصص هستند، و همچنین اتحادیه‌هایی که مردم هم سلیقه را از لحاظ تفنن گرد هم می‌آورند، گروه صنفي می‌نامند. تلاش جدی جهت ایجاد تشکلهای صنفي و تأمین حقوق جامعه مطبوعاتی در ایران را باید از سال‌های ۱۳۲۰ ش به بعد جست‌وجو کرد. تاریخ حیات مطبوعات ایران را می‌توان به شش دوره زیر تقسیم کرد:

۱. آغاز حیات مطبوعات تا مشروطیت؛
۲. بعد از مشروطیت تا شروع سده چهاردهم شمسی؛
۳. از شروع سده چهاردهم شمسی تا سال ۱۳۲۰ و حمله متفقین به ایران در جنگ جهانی دوم؛
۴. از سال ۱۳۲۰ ش تا ۱۳۳۲؛
۵. از سال ۱۳۳۲ تا انقراض سلطنت؛
۶. از شروع حکومت جمهوری اسلامی در ایران.

در دوره اول تا سوم نکته قابل تأملی درباره تشکیل انجمن‌های مطبوعاتی به چشم

نمی‌خورد و انگیزه تشکیل نخستین گروه‌های مطبوعاتی در ایران، علاقه مدیران جراید به فعالیت سیاسی بود و حمایت از حقوق صنفی انگیزه قانونی آنان به شمار می‌رفت. بنابراین در یک تقسیم‌بندی کلی تر تاریخ حیات مطبوعات را می‌توان به سه دوره زیر تقسیم کرد که در هر دوره فعالیت‌های گروهی مطبوعاتی ویژگی‌ها و مشخصات خاص خود را دارد:

الف - آغاز حیات مطبوعات تا سال ۱۳۲۰ ش:
در این دوره (از سال ۱۲۵۳ ق تا ۱۳۲۳ ق) نشانه‌ای از تفکر تشکیل انجمن‌های مطبوعاتی به چشم نمی‌خورد. برای نخستین بار در سال ۱۳۲۵ ق. و پس از انقلاب مشروطه بود که مدیران جراید در یک حرکت جمعی، آزادی

فعالیت این گروه‌ها به دلیل فشارهای سیاسی دچار رکود گشته، متوقف شد. در مجموع انگیزه سیاسی و بعد انگیزه صنفی، با توجه به به شرایط جامعه، عامل اصلی در این حرکت‌های جمعی بود و چون خواسته‌های صنفی عمق زیادی نداشت، هیچ‌گاه یک گروه و اتحادیه مطبوعاتی شکل نگرفت.

ب - از سال ۱۳۲۰ ش تا انقراض سلطنت:
در دهه ۱۳۲۰ ش بود که انجمن مطبوعات برای اولین بار به مفهوم سیاسی صنفی تشکیل شد و دولت آن را به عنوان تشکیلاتی مطبوعاتی - اداری به رسمیت شناخت. در طول این دوره، به سبب رقابت مدیران جراید انجمن‌های مختلفی تشکیل و یا از هم پاشیده

■ تاریخ روزنامه‌نگاری در ایران نشان می‌دهد که مطبوعات، همواره از نبود سازمان و تشکیلات خاص خود در رنج بوده و در واقع عدم تداوم سازمانی یکی از عوامل بازدارنده رشد مطبوعات و نارسایی‌های آن بوده است.
■ یکی از کوشش‌های مستمر روزنامه‌نگاران ایرانی در نیم قرن اخیر، ایجاد تشکیلاتی مطبوعاتی، به منظور تأمین حقوق صنفی و شغلی بوده است که به رغم افت و خیزهای بسیار به نظر می‌رسد هنوز وضعیت مطلوب خود را نیافته است

قانونی مطبوعات را از دولت خواستار شدند. این حرکت جمعی و در پی آن ظهور اندیشه تشکیل یک گروه مطبوعاتی نتیجه حاکم شدن روح انقلابی در جامعه و نیز وجود ده‌ها انجمن و اتحادیه و گروه سیاسی و اجتماعی در ایران بود. ظهور مجدد استبداد، مانعی برای گسترش این حرکت‌ها شد اما پس از استقرار مجدد مشروطیت تا سال ۱۲۹۹ ش حرکت‌هایی هر چند محدود در کشور صورت گرفت. اعتراض گروهی از مدیران جراید داخلی و خارجی به توقیف جریده شرق و کاهش صفحات روزنامه‌ها به دلیل بحران کاغذ از جمله این حرکت‌ها بود. در تابستان و آذر ماه ۱۳۰۰ ش) گروهی با عنوان «شورای جراید در مجلات فارس» و یا «شورای مطبوعات فارس» اعلام موجودیت کرد. در تهران نیز مدیران جراید به تشکیل یک گروه منظم مطبوعاتی با عنوان «شورای عالی مطبوعات» اقدام کردند اما

می‌شدند. تشکیلات مختلفی در این دوره به وجود آمدند. تشکیلات مدیران و صاحبان امتیاز که تحت عنوان «انجمن» فعالیت می‌کردند، واحد صنفی نویسندگان زیر عنوان «سندیکا»، گروه کارگران رشته‌های مختلف چاپ با عنوان «سندیکا» و دسته‌بندی توزیع کنندگان و فروشندگان مطبوعات که با عنوان «اتحادیه» فعال بودند. تشکیلات و انجمن‌های ایجاد شده در طی این دوره عبارتند از:

- جبهه مطبوعات اصفهان (۱۳۲۰ ش):
این جبهه در سال ۱۳۲۵ از هم پاشید و تعدادی از مدیران آن به همراه برخی دیگر، مجمع روزنامه‌نگاران اصفهان را بنا گذاشتند که تنها حدود سه سال دوام آورد.
- انجمن مطبوعات ایران (نیمه اول دهه ۱۳۲۰ ش):
توسط تعدادی از مدیران روزنامه‌ها و مجلات ایجاد شد.
- جبهه آزادی (نیمه اول دهه ۱۳۲۰ ش):

یک گروه دست چپی تلقی می‌شد و دسته‌بندی سیاسی مطبوعاتی بود.

- جبهه استقلال (نیمه اول دهه ۱۳۲۰ ش):
یک گروه دست راستی و دسته‌بندی سیاسی - مطبوعاتی بود و توسط عده‌ای از مدیران که سابقه عضویت در جبهه آزادی را داشتند، شکل گرفت.

- جبهه مطبوعات ضد دیکتاتوری (دهه ۱۳۲۰ ش):
متشکل از مدیران روزنامه‌های متمایل به چپ تهران و تعدادی از نویسندگان مطبوعات راست بود که مدت فعالیتش محدود بود.

- هیأت مؤتلفه مطبوعات (۱۳۲۴ ش):
یک گروه ۲۶ نفری از مدیران مطبوعات گروه‌های چپ و راست که در اعتراض به دخالت دولت‌های خارجی در امور داخلی ایران قطعنامه‌ای تنظیم کردند و فعالیت مهم دیگری نداشت.

- شرکت جراید خارجی در ایران (۱۳۲۴ ش):
این شرکت با عضویت نمایندگان خبرگزاری‌ها و جراید خارجی در ایران تشکیل شد و توسط نمایندگان خبرگزاری فراتسه، شوروی، انگلیس و آمریکا اداره می‌شد.
- انجمن روزنامه‌نگاران ایران (۱۳۲۵ ش):
توسط عده‌ای از مدیران جراید کثیرالانتشار تهران با هدف حفظ و تأمین منافع صنفی اعضا و برقراری ارتباط داخلی و خارجی ایجاد شد.

- جبهه مطبوعات ضد دیکتاتوری (۱۳۲۶ ش):
با حضور نمایندگان احزاب عمده سیاسی وقت، تعدادی از مدیران جراید مستقل و نمایندگان مجلس در اعتراض به توقیف تعدادی از جراید و مدیران آنها تشکیل شد.

- سندیکای مطبوعات ایران (۱۳۲۷ ش):
حاصل گردهمایی ناگهانی عده‌ای از صاحبان امتیاز و مدیران مطبوعات در اعتراض به نمایندگانی بود که در مجلس شورای ملی اختناق مطبوعات را خواسته بودند.

- اتحادیه ملی مطبوعات (۱۳۲۹ ش):
تشکیلات خلق‌الساعه‌ای از طرف تعدادی از روزنامه‌ها بود که خیلی زود از هم پاشید.

- جبهه مطبوعات مبارز ملی (سال‌های آخر دهه ۱۳۲۰ ش):
متشکل از مدیران چند نشریه که همانند دیگر دسته‌بندی‌های مطبوعاتی از هم پاشید.

- سازمان روزنامه‌نگاران یا روزنامه‌نگاران ملی (۱۳۳۰ ش):
از مدیران چند روزنامه

تشکیل شد و دوران فعالیتش کوتاه بود.

- انجمن روزنامه‌نگاران دموکرات (۱۳۳۰ ش): این انجمن توسط تعدادی از مدیران جراید وابسته به جناح چپ تشکیل شد و تا سال ۱۳۳۲ نیز فعالیت داشت.

- انجمن روزنامه‌نگاران رشت (۱۳۳۱ ش): توسط تعدادی از مدیران جراید رشت ایجاد شد.

- اتحادیه مطبوعات فارس (۱۳۳۱ ش): هیأت مدیران متشکل از مدیران روزنامه‌های فارس بود که دوران فعالیت آن زیاد به طول نیانجامید.

- جبهه روزنامه‌نگاران مبارز راه‌آهن (۱۳۳۱ ش): گروه کوچکی از چسند روزنامه‌نویس بود که هفته نامه‌ای به همین نام منتشر می‌کردند.

- انجمن خبرنگاران ایران (۱۳۳۲ ش): خبرنگاران این انجمن را برای دفاع از منافع صنفی و حفظ حقوق خود و ایجاد روابط دایمی بین مؤسسات داخلی و خارجی تشکیل دادند.

- انجمن روزنامه‌نگاران تبریز (۱۳۳۳ ش): مرکزی برای فعالیت روزنامه‌نگاران تبریز بود.

- کانون روزنامه‌نگاران ایران (۱۳۳۳ ش): با همکاری مدیران ده روزنامه، یا هفته‌نامه، ده مجله و چند فصلنامه تشکیل شد و همکاری اعضای آن با جبهه مطبوعات متفق، سبب تشکیل انجمن مطبوعات ایران شد.

- جبهه مطبوعات متحد ایران (دهه ۱۳۳۰ ش): این جبهه جنبه صنفی داشت و اکثراً متشکل از مدیران روزنامه‌هایی بود که انتشار نمی‌یافت و عمر طولانی‌تری نسبت به سایر تشکلهای مطبوعاتی داشت.

- جبهه مطبوعات متفق ایران (دهه ۱۳۳۰ ش):

■ صاحبان این حرفه به رغم داشتن مسؤولیت‌های سنگین اجتماعی و کار پر مخاطره، در مقایسه با مشاغل دیگر از کمترین حمایت‌های حرفه‌ای و امنیت شغلی برخوردارند و از هیچ‌گونه سازمان و تشکیلات مطبوعاتی برای احقاق حقوق حرفه‌ای خود بهره نمی‌برند.

ش): این جبهه نیز بیشتر جنبه صنفی داشت و مرکب از مدیران روزنامه‌های یومیه صبح، هفته‌نامه‌ها و حتی روزنامه‌های شهرستانی بود و عمر طولانی‌تری داشت.

- اتحادیه فروشنندگان جراید (۱۳۳۷ ش): اعضای آن را روزنامه‌فروش‌ها و توزیع‌کنندگان روزنامه تشکیل می‌دادند که از نظر قانونی به اتاق اصناف وابسته بود.

- انجمن مطبوعات ایران (۱۳۳۹ ش): انجمنی متشکل از صاحبان امتیاز و مدیران جراید و مجلات بود.

- سندیکای نویسندگان و خبرنگاران مطبوعات (۱۳۴۱ ش): مهمترین و بزرگترین واحد ثبت شده صنفی مطبوعات بود. این سندیکا که با شرکت ۴۱ تن از روزنامه‌نگاران تهران با هدف ایجاد همکاری و صمیمیت بین نویسندگان و بالابردن سطح مطبوعات تشکیل شد، در مدتی کمتر از ده سال توانست تعداد اعضای خود را به بیش از ۳۷۰ نفر برساند. صندوق رفاه نویسندگان و خبرنگاران حرفه‌ای، صندوق تعاون، صندوق تعاونی اعتبار مسکن نویسندگان و خبرنگاران واحدهایی بودند که زیر نظر سندیکا فعالیت می‌کردند. اعتصاب عمومی مطبوعات (در سال ۱۳۵۷ ش) توسط این سندیکا شکل گرفت.

- شرکت تعاونی روزنامه‌نگاران ایران (۱۳۴۳ ش): این شرکت با همکاری گروهی از مدیران روزنامه‌ها و مجلات وابسته به حزب ایران نوین (تا سال ۱۳۵۳ ش) فعالیت می‌کرد.

- سندیکای نویسندگان و خبرنگاران شهرستان رشت (۱۳۴۴ ش): پس از تشکیل سندیکای نویسندگان و خبرنگاران مطبوعات در تهران (۱۳۴۱ ش) و با حمایت این سندیکا، مجمع عمومی سندیکا در رشت تشکیل شد اما به علت اختلافات داخلی این اجتماع سامان نگرفت.

- سندیکای نویسندگان و خبرنگاران فارس (۱۳۴۵ ش): به عنوان اولین تلاش موفق استان‌ها برای تشکیل سندیکا، استان فارس توانست با تشکیل مجمع عمومی و برگزاری انتخابات، نخستین سندیکای شهرستان‌ها را ایجاد کند.

- باشگاه مطبوعات ایران (۱۳۴۷ ش): این تشکیلات بیشتر جنبه تشریفاتی داشت و محل برپایی مصاحبه‌های مطبوعاتی و رادیویی مقامات وقت، ملاقات مدیران و خبرنگاران داخلی و خارجی، و همچنین دیدار دیگران با

روزنامه‌نویسان بود.

- انجمن زنان روزنامه‌نگار ایران (۱۳۵۰ ش): هدف این انجمن حمایت از حقوق بانوان روزنامه‌نگار بود و تعداد اعضای آن در دهه ۵۰ به ۳۸ عضو دایمی و ۵۰ عضو وابسته رسید.

- سندیکای کارگران گروه انتشارات کیهان (۱۳۵۰ ش): این سندیکا با ۷۰۰ عضو توسط یک هیأت مدیره انتخابی اداره می‌شد و یک نشریه داخلی برای اطلاع اعضا از فعالیت‌های خود منتشر می‌کرد.

- سندیکای کارکنان اداری وسایل ارتباط جمعی استان مرکزی (۱۳۵۳ ش): هدف آن حفظ منافع کارمندان مؤسسه‌های مطبوعاتی بود و منافع کارمندان بعضی از وسایل ارتباط جمعی دیگر را نیز بردوش می‌کشید.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود بسیاری از این تشکلهای دوام چندانی نیافتند و تعداد زیادی نیز با انگیزه‌های سیاسی و بُعد صنفی شکل گرفتند. البته از دهه ۴۰ به بعد به‌نظر می‌رسد که انگیزه‌های صنفی غالب‌تر شده است و این نشانه آگاهی جامعه مطبوعاتی از حقوق صنفی خویش است. در مجموع تشکلهای این دوره نسبت به دوره قبل (آغاز حیات مطبوعات تا سال ۱۳۲۰ ش) را می‌توان صنفی‌تر دانست.

پ - از شروع حکومت جمهوری اسلامی ایران:

در سال ۱۳۶۵ نخستین فکرها برای تشکیل اتحادیه یا تجدید حیات سندیکای مطبوعات قوت گرفت و تلاش‌هایی در این زمینه انجام شد، اما به دلیل نشناختن گذرگاه‌های قانونی، پرهیز مسوولان و کمی تعداد نشریات و روزنامه‌نگاران به نتیجه مطلوبی دست نیافت. تلاش‌های دیگری برای ایجاد «سندیکای نویسندگان مطبوعات کشاورزی ایران» وابسته به اتحادیه جهانی نویسندگان مطبوعات کشاورزی صورت گرفت. این کوشش‌ها و پی‌گیری‌های پراکنده و بدون سازمان، سرانجام در مهرماه ۱۳۶۷ به تشکیل جلسه‌ای در حضور وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی انجامید. مطبوعاتی‌ها خواستار تأسیس تشکیلاتی برای حفظ منافع خود بودند که مقرر شد شکل حقوقی چنین تشکیلاتی «تعاونی» باشد. در نهایت طی نشست در ۲۵ مهرماه ۱۳۶۷ با حضور ۳۲ صاحب امتیاز فعال در آن زمان هیأت مؤسس تعاونی انتخاب

■ انگیزه تشکیل نخستین گروه‌های مطبوعاتی در ایران، علاقه مدیران جراید به فعالیت سیاسی بود و حمایت از حقوق صنفی انگیزه قانونی آنان به شمار می‌رفت.

شدند که پس از برگزاری مجمع عمومی، نخستین هیأت مدیره تعاونی مطبوعات کشور برگزیده شدند. تعاونی مطبوعات برای تأمین نیازهای مدیران مسؤول و صاحبان امتیاز نشریات تشکیل شده است و کلیه صاحبان امتیاز و مدیران مسؤول مطبوعات (دارای پروانه انتشار از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی) می‌توانند در آن عضو شوند. به‌طور کلی برآوردن نیازهای شغلی و صنفی مطبوعات و کمک به ارتقای جایگاه اجتماعی آن از اهداف و زمینه‌های فعالیت تعاونی است. البته به علت نبود تشکیلات در این حرفه، تعاونی مطبوعات خدمات خود را علاوه بر مدیران به کارکنان مطبوعات نیز تسری داد و طرح‌هایی چون تأمین مسکن، بیمه درمانی، بیمه اجتماعی، تأسیس باشگاه مطبوعات و فعالیت‌های فرهنگی از جمله این طرح‌ها هستند.

برخی مطالعات انجام شده در این زمینه

«استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاران» عنوان پژوهشی است که محمدمهدی فوقانی در سال ۱۳۶۹ با تهیه پرسشنامه‌ای در زمینه‌های مختلف صنفی و حرفه‌ای به انجام رسانید: روزنامه‌نگاران معتقد بودند که بودن قوانین حمایت‌گرانه، داشتن مصونیت حرفه‌ای، همکاری سازمان‌ها و مسؤولان، وجود تشکیلات صنفی، تضمین حقوق حرفه‌ای خبرنگاران و جایگاه رسمی مطبوعات در جامعه است که می‌تواند آنها را در انجام وظایف حرفه‌ای‌شان یاری رساند. صددرصد آنها وجود تشکیلات صنفی را ضروری می‌دانستند و عدم امنیت شغلی، عدم حمایت‌های صنفی، حرفه‌ای و مالی، عدم ارتباط، شناخت و تفاهم متقابل، نبود مرجعی برای حل مشکلات صنفی و... را از عوارض

نبود تشکیلات صنفی دانستند.

در تحقیق دیگری با عنوان «انتقاد روزنامه‌نگاران از مطبوعات»، مهدی محسنیان‌راد و همکاران ایشان از روزنامه‌نگاران خواستند مهمترین انتقاداتشان را بر مطبوعات ایران طرح کنند. بی‌اطلاعی روزنامه‌نگاران از دانش و فن و هنر روزنامه‌نگاری، عدم حمایت کامل قانونی از روزنامه‌نگاران و مطبوعات، نبود یک اتحادیه صنفی روزنامه‌نگاری و مطبوعاتی، تک بُعدی‌نگری و برخورد از زاویه ایدئولوژیکی و تک خطی شدن و تبدیل مطبوعات به صحنه تسویه حساب‌های سیاسی جریان‌های مخالف و عدم استفاده از امکانات پیشرفته تکنولوژیکی ارتباطی از عمده‌ترین انتقاداتی است که روزنامه‌نگاران مطرح کرده‌اند.

روزنامه ایران در دی ماه ۱۳۷۴ ضرورت تشکیل انجمن صنفی مطبوعات را با روزنامه‌نگاران در میان گذاشت. روزنامه‌نگاران نه تنها آن را یک ضرورت، بلکه حق مشروع و طبیعی و نیاز زمان می‌دانستند و تشکیلات صنفی را وسیله‌ای مؤثر برای شناخت و قانونمند ساختن هویت مطبوعات و بیان و عرضه آن قلمداد می‌کردند. روشن نبودن جایگاه مطبوعات، روزنامه‌نگاران و خبرنگاران در جامعه، هياهو و جنجال سیاسی، سختی‌های کار روزنامه‌نگاری، تشتت و پراکندگی بین روزنامه‌نگاران و وجود تعدادی از افراد غیرعلاقه‌مند به این حرفه از موانع تشکیل سازمان‌ها و انجمن‌های مطبوعاتی است.

روزنامه سلام نیز در اردیبهشت ۱۳۷۵ طی گزارش‌هایی نظر روزنامه‌نگاران را درباره شکل صنفی جویا شد. سیاسی تلقی کردن شکل صنفی مطبوعاتی، عدم همبستگی واحدهای

■ تعاونی مطبوعات برای تأمین نیازهای مدیران مسؤول و صاحبان امتیاز نشریات تشکیل شده است و کلیه صاحبان امتیاز و مدیران مسؤول مطبوعات می‌توانند در آن عضو شوند.

مطبوعاتی، وجود موانع ساختاری و شکل نگرفتن نهادهای جامعه مدنی در کشور، وجود گرایش‌های گوناگون، ضعف فرهنگ تحمل‌پذیری و ظرفیت پذیرش انتقاد، کامل نشدن هویت حرفه‌ای روزنامه‌نگاران، تمرکزگرایی شدید و پدرسالاری دستگاه‌های دولتی، رسوخ تفکرات سیاسی در جامعه مطبوعات، حاکمیت روحیه فردگرایی، نداشتن استقلال شغلی، وابستگی مطبوعات به قدرت، عدم آگاهی از حقوق صنفی، نداشتن فرهنگ مطبوعاتی غنی و ریشه‌ای و سابقه نه چندان خوب تشکیلات صنفی در جامعه ما از مهمترین موانعی بود که روزنامه‌نگاران مطرح کردند.

جامعه و نمونه آماری

صاحبان حرفه روزنامه‌نگاری در مطبوعات شهر تهران و مسؤولان امور مطبوعاتی جامعه آماری این پژوهش هستند. براساس فهرست نشریات دارای پروانه انتشار اداره کل مطبوعات داخلی در زمستان ۱۳۷۳ تعداد ۳۲۳ نشریه دارای پروانه در شهر تهران در حال انتشار بوده‌اند (۲۰۰ نشریه غیردولتی و ۱۲۳ نشریه دولتی).

در این پژوهش ۱۵ درصد از مطبوعات شهر تهران (۴۸ نشریه) به شیوه تصادفی ساده و از روی جدول اعداد تصادفی انتخاب شده و با مدیران مسؤول و یا سردبیران آنها مصاحبه شد. در عمل با توجه به امکانات و میزان همکاری مطبوعات با ۱/۱۲ درصد (۳۹ نشریه) مصاحبه صورت گرفت که در مجموع ۴۰ نفر از مدیران مسؤول و سردبیران نشریات را در برمی‌گرفت. از مسؤولان امور مطبوعاتی نیز قرار بود که در صورت امکان با تعدادی از نمایندگان عضو کمیسیون فرهنگ و ارشاد مجلس شورای اسلامی و مسؤولین بخش‌های مطبوعاتی فرهنگ و ارشاد اسلامی مصاحبه به عمل آید که در اجرای طرح، تنها امکان مصاحبه با یکی از مسؤولان مطبوعاتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی فراهم آمد.

نوع تحقیق

این پژوهش از نوع توصیفی - اکتشافی است. ضمن بررسی سوابق تشکیلات مطبوعاتی در ایران، دیدگاه‌ها و نظرات مسؤولان و صاحبان حرفه مطبوعاتی بررسی خواهد شد.

■ براساس یک پژوهش انجام شده، تمامی روزنامه‌نگاران وجود تشکیلات صنفی را ضروری دانسته و عدم امنیت شغلی، عدم حمایت‌های صنفی، حرقه‌ای و مالی، عدم ارتباط، شناخت و تفاهم متقابل، نبود مرجعی برای حل مشکلات صنفی و... را از عوارض نبود تشکیلات صنفی می‌دانند.

جدول شماره ۱- فهرست اولین نمونه نشریات انتخاب شده*

۱. آشتیانی	۱۸. عکس	۳۵. جنگل و مرتع
۲. آینه	۱۹. علوم پایه	۳۶. چشم پزشکی
۳. اطلاعات علمی	۲۰. فیلم	۳۷. دست‌ها و نقش‌ها
۴. بازار روز	۲۱. کلمه	۳۸. راهبرد
۵. پیام امروز	۲۲. کیهان	۳۹. رهیافت
۶. پیک ماما	۲۳. کیهان ورزشی	۴۰. سروش نوجوان
۷. تکنیک	۲۴. هدف	۴۱. سیاست خارجی
۸. جهان پزشکی	۲۵. هوا و فضا	۴۲. کار و جامعه
۹. دامدار	۲۶. ارزش	۴۳. گمرک ایران
۱۰. دندان پزشکی	۲۷. انفجارات ملی	۴۴. مزارف
۱۱. دنیای ورزش	۲۸. نگاه نو	۴۵. نگهبان
۱۲. رسالت	۲۹. روزگار وصل	۴۶. پژوهش و سنجش
۱۳. سلام	۳۰. آینده سازان	۴۷. نیض
۱۴. شاخص	۳۱. آزادگان	۴۸. تهران تایمز
۱۵. شطرنج	۳۲. بهدانت جهانی	۴۹. پژوهش و مطبوعات
۱۶. صنایع پلاستیک	۳۳. پژوهش سازندگی	
۱۷. عصر ما	۳۴. تدبیر	

* در مرحله نمونه‌گیری برای تکمیل لیست مورد نیاز در عمل با ۱۳۸ نشریه تماس حاصل شد تا مصاحبه‌ها در محدوده زمانی اجرای طرح انجام شود

جدول شماره ۲- فهرست نهایی نشریاتی که با مدیرمسئول یا سردبیر آنها مصاحبه صورت گرفته است.

۱. آبریزان	۲۱. چاپ و انتشار
۲. آینه	۲۲. خانواده
۳. استاندارد کالاهای ایرانی	۲۳. دامدار
۴. استقلال جوان	۲۴. دانشگاه انقلاب
۵. اطلاعات علمی	۲۵. دندان پزشکی
۶. اقتصاد کشاورزی و توسعه	۲۶. دنیای ورزش
۷. ایران اکسپورتز	۲۷. روزگار وصل
۸. ایران نیوز	۲۸. زمین
۹. بازار روز	۲۹. شاهد
۱۰. برزگر	۳۰. صنایع پلاستیک
۱۱. پژوهش در علم و صنعت	۳۱. صنایع قند
۱۲. پیوند	۳۲. صنایع هوایی
۱۳. تازه‌های مدیریت	۳۳. عصر ورزش
۱۴. تدبیر	۳۴. فرهنگ و بینش
۱۵. تربیت	۳۵. فیلم
۱۶. تغذیه دام و طیور	۳۶. کیان
۱۷. تکنیک	۳۷. نجوم
۱۸. جامعه سالم	۳۸. ندای قومس
۱۹. جهاد روستا	۳۹. هزارقصد
۲۰. جهان اقتصاد	

بررسی یافته‌ها

از بین مصاحبه‌شوندگان ۴۵ درصد سردبیر

و ۳۲/۵ درصد مدیرمسئول بوده‌اند. ۲۲/۵ درصد نیز هردو سمت مدیرمسئولی و سردبیری را برعهده داشته‌اند. جدول شماره ۳ بیانگر سمت نمونه‌های تحقیق است.

۱. سمت

جدول شماره ۳- توزیع مصاحبه‌شوندگان براساس سمت و

مسئولیت

درصد	فراوانی	توزیع / سمت
۴۵	۱۸	سردبیر
۳۲/۵	۱۳	مدیرمسئول
۲۲/۵	۹	هر دو سمت
۱۰۰	۴۰	جمع

۲. سابقه کار مطبوعاتی

متوسط سابقه کار مطبوعاتی در نمونه‌های مورد بررسی ۱۸/۴ است. سابقه کار این گروه در یک دامنه بین ۱ تا ۴۴ سال قرار می‌گیرد. بیشترین تعداد فراوانی مربوط به سابقه کار ۱۵ سال است که ۱۳/۲ درصد نمونه را در برمی‌گیرد. جدول شماره ۴ نشان دهنده توزیع فراوانی سابقه کار مطبوعاتی نمونه‌های مورد بررسی است.

۳. سابقه کار در سمت مدیرمسئولی یا سردبیری

میانگین سابقه در سمت‌های مدیرمسئولی، سردبیری و یا هردو سمت ۶/۸ سال است. سابقه در سمت نمونه‌های مورد بررسی در یک دامنه ۱ الی ۱۷ قرار دارد. بیشترین تعداد فراوانی مربوط به سابقه ۴ سال است که شامل ۲۵ درصد نمونه مورد بررسی است. جدول شماره ۵ بیانگر توزیع فراوانی سابقه در بین نمونه‌های مورد بررسی است.

۴. تحصیلات

از میان مصاحبه‌شوندگان ۴۱ درصد دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد (فوق لیسانس) هستند. ۱۲/۸ درصد آنها در سطح دکتری و ۵/۲ درصد در سطح دیپلم هستند. جدول شماره ۶ توزیع فراوانی سطح تحصیلات نمونه‌های مورد بررسی را نشان می‌دهد.

۵. ارتباط رشته تحصیلی با فعالیت اجتماعی

۸۵ درصد از مصاحبه‌شوندگان تحصیلات خود را غیرمرتبط با فعالیت مطبوعاتی اعلام کرده‌اند. و تنها ۱۵ درصد آنها تحصیلاتشان مرتبط با فعالیت مطبوعاتی است. جدول شماره ۷ چگونگی ارتباط رشته تحصیلی با

شیوه اجرا

به صورت مصاحبه انفرادی - یک بار اجرا با سؤال‌های بازبوده است که پس از انتخاب نمونه‌ها و براساس هماهنگی قبلی توسط تلفن، مصاحبه‌گران با افراد مورد نظر مصاحبه کرده‌اند.

مشکلات اجرایی تحقیق

برای هماهنگی و اجرای مصاحبه‌ها با مدیران مسؤول و سردبیران نشریات انتخاب شده مشکلاتی وجود داشت که اجرای تحقیق را با موانعی روبرو می‌ساخت:

۱. عدم انتشار برخی از نشریات مندرج در فهرست اداره کل مطبوعات داخلی (زمستان ۱۳۷۳) که در این فهرست به عنوان مطبوعات در حال انتشار آمده بود. تغییر شماره و آدرس بعضی از نشریات که یا در این فهرست درج نشده بود و یا نشریات اطلاع نداده بودند.

۲. عدم همکاری برخی از نشریات در پذیرش مصاحبه‌گران.

۳. تماس‌های متعدد و قرارهای متوالی برای هماهنگ کردن و اعزام مصاحبه‌گران که در عمل منجر به جایگزینی نمونه‌های جدید می‌شد.

۴. نزدیک بودن زمان اجرای تحقیق با جو انتخاباتی در کشور (انتخابات مجلس شورای اسلامی) که خود موجب عدم پذیرش مصاحبه‌گران می‌شد.

مجموعه عوامل فوق باعث شد که علاوه بر نمونه‌گیری مرحله اول، دو مرحله دیگر نمونه‌گیری به عمل آید تا نشریات دیگری جایگزین نشریات انتخاب شوند.

فعالیت مطبوعاتی نمونه‌های موردبررسی را نشان می‌دهد

۶. فعالیت مطبوعاتی به عنوان شغل اصلی از بین مصاحبه‌شوندگان ۷۴/۴ درصد شغل اصلی خود را فعالیت مطبوعاتی عنوان کرده‌اند و ۲۵/۶ درصد بقیه فعالیت مطبوعاتی شغل اصلی‌شان نیست. جدول شماره ۸ بیانگر چگونگی ارتباط شغلی مدیران مسؤول و سردبیران مطبوعات موردبررسی با حرفه روزنامه‌نگاری است.

جدول شماره ۶- سطح تحصیلی مصاحبه‌شوندگان

سطح تحصیلات	توزیع	فراوانی	درصد
دیپلم	۲	۵/۲	
لیسانس	۱۶	۴۱	
فوق‌لیسانس	۱۶	۴۱	
دکتری	۵	۱۲/۸	
جمع	۳۹	۱۰۰	

جدول شماره ۷- توزیع فراوانی و درصدی ارتباط رشته تحصیلی با فعالیت اجتماعی

تحصیلات	فراوانی	درصد
مرتبط	۶	۱۵
غیرمرتبط	۳۳	۸۵
جمع	۳۹	۱۰۰

جدول شماره ۸- توزیع فراوانی و درصدی شغل اصلی و غیراصلی

شغل	فراوانی	درصد
اصلی	۲۹	۷۴/۴
غیراصلی	۱۰	۲۵/۶
جمع	۳۹	۱۰۰

جدول شماره ۹- تا چه اندازه ایجاد تشکلهای صنفی را ضروری می‌دانید؟

طبقات	توزیع	فراوانی	درصد
ضروری است	۳۹	۹۷/۵	
ضروری یا کنترل دولت	۱	۲/۵	
جمع	۴۰	۱۰۰	

۷. ضرورت ایجاد تشکلهای صنفی

در پاسخ به این سؤال که ایجاد تشکلهای صنفی تا چه حد ضروری است؟ ۹۷/۵ درصد مصاحبه‌شوندگان (۳۹ نفر) ایجاد تشکلهای صنفی را امری ضروری دانستند. در این میان یک‌نفر از مصاحبه‌شوندگان (۲/۵ درصد) ضمن اینکه تشکلهای صنفی را ضروری می‌دانست، اما بر کنترل توسط دولت تأکید داشت.

جدول شماره ۴- شاخص‌های مربوط به سابقه کار مطبوعاتی

میانگین سابقه	پایین‌ترین سابقه	بالا‌ترین سابقه	بیشترین فراوانی در سابقه	بیشترین درصد فراوانی در سابقه
۱۸/۴	۱	۲۴	۱۵	۱۳/۲

جدول شماره ۵- شاخص‌های توصیفی سابقه در سمت

میانگین سابقه	پایین‌ترین سابقه	بالا‌ترین سابقه	بیشترین فراوانی در سابقه	بیشترین درصد فراوانی در سابقه
۶/۸	۱	۱۷	۴	۲۵

جدول شماره ۱۰- مهمترین اهداف ایجاد تشکلهای صنفی کدام است؟

اهداف	فراوانی	درصد
تأمین حقوق صنفی	۱۴	۳۵
حمایت از دست‌اندرکاران مطبوعات در مقابل فشارهای گوناگون	۱۳	۳۲/۵
تحقق جایگاه واقعی مطبوعات و روزنامه‌نگاران در جامعه	۸	۲۰
ارتقای سطح آگاهی‌های جامعه	۶	۱۵
تربیت و آموزش و بازآموزی نیروهای متخصص	۶	۱۵
تنظیم ارتباط بین جامعه مطبوعاتی	۵	۱۲/۵
تعیین جایگاه مطبوعات داخلی و روزنامه‌نگاران در عرصه بین‌المللی	۴	۱۰
گسترش ارتباطات و اطلاع‌رسانی	۴	۱۰
ارتقای سطح کیفی مطبوعات	۴	۱۰
فراهم کردن زمینه‌های تبادل‌آراء و اندیشه‌ها	۴	۱۰
تأمین امنیت شغلی	۴	۱۰
تنظیم ارتباط بین دست‌اندرکاران مطبوعاتی با دولت و مردم	۳	۷/۵
تعیین جایگاه قانونی مطبوعات و روزنامه‌نگاران	۳	۷/۵
تأمین استقلال حرفه‌ای	۳	۷/۵
دفاع از آزادی قلم	۲	۵
ایجاد روح همکاری با شناخت عمیق تر اعضاء نسبت به یکدیگر	۲	۵
شناخت، شناساندن و کشف نیروهای مستعد	۲	۵

جدول شماره ۱۱- نقش تشکلهای صنفی در رفع مشکلات روزنامه‌نگاران چیست؟

نقش تشکلهای	فراوانی	درصد
رفع مشکلات اقتصادی و مالی	۱۹	۳۷/۵
دفاع از حقوق صنفی	۸	۲۰
رفع مشکلات حرفه‌ای (تأمین آزادی بیان و امنیت حرفه‌ای)	۸	۲۰
جذب و تربیت نیروی متخصص	۸	۲۰
کمک به همبستگی و ارتباط بین روزنامه‌نگاران	۶	۱۵
ارتقای سطح کیفی مطبوعات	۶	۱۵
رفع مشکلات فرهنگی (سطح فکر جامعه و نحوه نگرش مردم)	۶	۱۵
رفع مشکلات سیاسی	۵	۱۲/۵
رفع مشکلات اجتماعی	۳	۷/۵
ایجاد ارتباط مطلوب‌تر جامعه مطبوعاتی با دولت و مردم	۲	۵
تشخیص صلاحیت و یا عدم صلاحیت روزنامه‌نگاران	۲	۵
صدور مجوزها و کارت‌های مطبوعاتی و خبرنگاری	۱	۲/۵
کمک به گسترش ارتباطات	۱	۲/۵

۸. هدف از تشکیل های صنفی

پاسخ‌های به دست آمده در ارتباط با مهمترین اهداف تشکیل های صنفی را می‌توان در ۱۸ مقوله جای داد. در بین مصاحبه‌شوندگان ۳۵ درصد از آنها تأمین حقوق صنفی را مهمترین هدف تشکیل صنفی دانستند. حمایت از دست‌اندرکاران مطبوعاتی در مقابل فشارهای گوناگون، تحقق جایگاه واقعی مطبوعات و روزنامه‌نگاران در جامعه، تربیت و آموزش و بازآموزی نیروهای متخصص و تنظیم ارتباط بین اعضای جامعه مطبوعاتی از دیگر اهدافی است که ۳۵ تا ۱۲/۵ درصد مصاحبه‌شوندگان اعلام کرده‌اند.

جدول شماره ۱۲- موانع سیاسی

پاسخ‌ها	فراوانی	درصد
فعالیت مطبوعاتی با سیاست ارتباط دارد	۱۷	۴۲/۵
فعالیت صنفی را می‌توان از جنبه‌های سیاسی تفکیک کرد	۱۳	۲۲/۵
عامل سیاسی مانع بوده است	۸	۲۰
عامل سیاسی مانع نبوده است	۲	۵

جدول شماره ۱۳- موانع حقوقی و قانونی

پاسخ‌ها	فراوانی	درصد
منع قانونی وجود ندارد	۱۵	۳۷/۵
عدم پشتوانه قانونی	۱۴	۳۵
برای حفظ و تداوم وجود ندارد	۲	۵
اطلاعی ندارم	۹	۲۲/۵

جدول شماره ۱۵- آیا اقدامی جهت ایجاد تشکیل های صنفی پس از انقلاب صورت پذیرفته است؟

پاسخ	فراوانی	درصد
بلی	۲۲	۵۵
خیر	۱۸	۴۵
جمع	۴۰	۱۰۰

جدول شماره ۱۶- توزیع فراوانی و درصدی نظرات در زمینه مناسب بودن شرایط برای ایجاد تشکیل ها

پاسخ‌ها	فراوانی	درصد
شرایط مناسب است	۲۰	۵۴/۱
شرایط مناسب نیست	۱۲	۳۲/۲
فضا را باید ایجاد کرد	۳	۸/۱
تشکیل نمی‌تواند شکل گیرد	۱	۲/۷
تشکیل نمی‌تواند مشکلی را حل کند	۱	۲/۷

جدول شماره ۱۴- موانع درون صنفی در ایجاد تشکیل های صنفی مطبوعاتی کدامند؟

موانع	فراوانی	درصد
اختلاف دیدگاه‌ها و رسوخ افکار جناح‌بندی‌های سیاسی	۱۴	۳۵
تضاد دو نسل قدیمی و نو و نبود اعتماد همکاران نسبت به یکدیگر	۱۱	۲۷/۵
عدم آگاهی به منافع صنفی مشترک	۱۰	۲۵
نداشتن تخصص و دانش لازم مطبوعاتی	۸	۲۰
درگیری بیش از حد مطبوعات با مسائل اقتصادی، فنی و اجرایی	۴	۱۰
عدم تمایل روزنامه‌های دولتی به داشتن تشکل	۲	۵
گرایش افراد با نگرش خاص دولتی	۲	۵
تعارض بین مطبوعات برای کسب امکانات بیشتر	۱	۲/۵
کم‌اعتقادی به سیستم روزنامه‌نگاری فعلی	۱	۲/۵
ضعف در مدیریت مطبوعات	۱	۲/۵
عدم همکاری نشریات بزرگ	۱	۲/۵
نداشتن امنیت شغلی	۱	۲/۵
بدبینی روزنامه‌نگاران نسبت به تشکل	۱	۲/۵

جدول شماره ۱۷- بهترین اقدامات برای ایجاد تشکیل های صنفی چیست؟

اقدامات	فراوانی	درصد
تشکیل یک هیأت مطبوعاتی و تهیه اساسنامه	۱۵	۳۷/۵
فراهم نمودن زمینه‌های لازم توسط سازمان‌های دولتی مسؤول	۹	۲۲/۵
تغییر قانون مطبوعات و حمایت قانونی از تشکل های مطبوعاتی	۷	۱۷/۵
شناسایی افراد با تجربه و محبوب در جامعه مطبوعاتی	۵	۱۲/۵
تغییر ساخت اقتصادی مطبوعات کشور	۴	۱۰
بالا بردن سطح فرهنگی جامعه توسط مطبوعات	۲	۵
طرح مسأله تشکل ها در جامعه مطبوعاتی	۲	۵
استفاده از تجربیات دیگر کشورها	۱	۲/۵
از بین بردن فشارهای وارده بر مطبوعات	۱	۲/۵
ایجاد یک نهاد مستقل مطبوعاتی	۱	۲/۵
کار تبلیغاتی گسترده	۱	۲/۵
ایجاد امنیت شغلی	۱	۲/۵
فشار بر مطبوعات بزرگ	۱	۲/۵

۹. نقش تشکل های صنفی در رفع مشکلات مطبوعات و روزنامه‌نگاران

در پاسخ به سؤال «نقش تشکل های صنفی در رفع مشکلات روزنامه‌نگاران»، ۴۷/۵ درصد مصاحبه‌شوندگان رفع مشکلات اقتصادی و مالی را مهمترین نقش تشکل ها در شرایط فعلی می‌دانند. دفاع از حقوق صنفی، رفع مشکلات حرفه‌ای و جذب و تربیت نیروی متخصص از دیگر مقوله‌هایی است که از سوی ۲۰ درصد مصاحبه‌شوندگان بدان اشاره شده است. کمک به همبستگی و ارتباط بین روزنامه‌نگاران، ارتقای سطح کیفی مطبوعات و رفع مشکلات فرهنگی را از دیگر مقوله‌های اشاره شده است. (از سوی ۱۵ درصد مصاحبه‌شوندگان)، توزیع درصدی سایر مقوله‌ها نیز در جدول آمده است.

۱۰. موانع برون صنفی: چه موانعی در بیرون از صنف مطبوعات بر سر راه تشکل های صنفی مطبوعات وجود دارد در پاسخ به سؤال موانع برون صنفی در ایجاد تشکل های صنفی، به دو عامل سیاسی و قانونی اشاره شده است که جدول شماره ۱۲ به نظر مصاحبه‌شوندگان در مورد عامل سیاسی و جدول شماره ۱۳ به عامل قانونی اختصاص دارد.

۲۰ درصد مصاحبه‌شوندگان عامل سیاسی را مانع ایجاد تشکل های مطبوعاتی دانسته‌اند و در مقابل ۵۵ درصد آن را مانعی در این راه نمی‌بینند. ۴۲/۵ درصد معتقدند که اصولاً فعالیت مطبوعاتی با سیاست ارتباط دارد و ۳۲/۵ درصد اظهار داشته که به رغم پرداختن

مطبوعات به امور سیاسی، می‌توان فعالیت صنفی را از سیاسی جدا کرد. ۲۰ درصد به‌طور مستقیم عامل سیاسی را مانع دانسته‌اند و ۵ درصد عامل سیاسی را مانع نمی‌دانند.

در ارتباط با جایگاه حقوقی و قانونی تشکلهای مطبوعاتی ۳۷/۵ درصد مصاحبه‌شوندگان منع قانونی برای ایجاد تشکلهای مطبوعاتی را معتقد دارند که پشتوانه قانونی لازم وجود ندارد و ۵ درصد اظهار داشته‌اند که به فرض شکل‌گیری تشکلهای مطبوعاتی برای حفظ و تداوم آن وجود ندارد. ۲۲/۵ درصد نیز اظهار بی‌اطلاعی کرده‌اند.

۱۱. موانع درون صنفی برای ایجاد تشکلهای مطبوعاتی

۱۳ مقوله از سوی مصاحبه‌شوندگان به عنوان موانع درون صنفی ذکر شده است. ۳۵ درصد آنها اختلاف دیدگاه‌ها و رسوخ افکار جناح‌بندی‌های سیاسی در جامعه مطبوعاتی را مهمترین مانع درون صنفی می‌دانند. ۲۷/۵ درصد تضاد بین دو نسل قدیمی و نو و نبود اعتماد همکاران نسبت به یکدیگر، ۲۵ درصد نداشتن آگاهی به منافع مشترک، ۲۰ درصد نداشتن تخصص و دانش لازم مطبوعاتی و ۱۰ درصد درگیری بیش از حد مطبوعات با مسائل اقتصادی، فنی و اجرایی را مهمترین جدول شماره ۱۸: اولین قدم برای ایجاد تشکلهای صنفی باید توسط چه مرجعی صورت پذیرد؟

مرجع	فراوانی	درصد
سازمان‌های مسؤول دولتی	۱۹	۵۹/۴
مطبوعات	۱۳	۴۰/۶

مانع دانسته‌اند.

۱۲. اقدامات انجام شده برای راه‌اندازی تشکلهای مطبوعاتی

۵۵ درصد پاسخ‌دهندگان به این سؤال که «آیا بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، اقدامی برای راه‌اندازی تشکلهای صنفی صورت گرفته است؟» پاسخ مثبت داده‌اند و ۴۵ درصد اظهار داشته‌اند که اقدامی صورت نگرفته است. اکثر کسانی که پاسخ مثبت داده‌اند تأسیس و راه‌اندازی تعاونی مطبوعات را نوعی تشکلهای مطبوعاتی دانستند. هر چند که معتقد بودند تعاونی، نمی‌تواند جای یک تشکلهای واقعی صنفی را بگیرد. تشکیل یک هیأت هفت نفره در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و تهیه اساسنامه برای تشکلهای صنفی، برگزاری یک مجمع عمومی از

طرف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، گردهمایی برخی مطبوعات به صورت خصوصی‌تر، برگزاری جلساتی در تعاونی مطبوعات، تشکیل جلساتی با شرکت ۲۰ سردبیر نشریات فرهنگی در سال ۱۳۷۳، قانون روزنامه‌نگاران دموکرات و ایجاد تشکلهای سیاسی به نام همدلی از دیگر اقداماتی بود که به‌صورت مستقل توسط مطبوعات و یا با همکاری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی صورت گرفت و نتیجه مطلوبی به دست نیامد.

۱۳. مناسب بودن شرایط برای ایجاد تشکلهای مطبوعاتی

۵۴/۱ درصد از مصاحبه‌شوندگان شرایط جامعه را برای ایجاد تشکلهای مطبوعاتی مناسب می‌دانند. آگاهی مسؤولان نسبت به نقش خطیر این تشکلهای مطبوعاتی، در جامعه، گسترش کیفی و کمی مطبوعات، حجم بالای نیروی انسانی در کار مطبوعاتی، شکل‌گیری تجمعی از روزنامه‌نگاران حرفه‌ای، حضور نیروهای قدیمی و با تجربه و شکل‌گیری یک احساس نیاز همراه با عدم موفقیت در تبلیغات و ارتباطات در عرصه‌های داخلی و خارجی از دلایلی است که مناسب بودن شرایط را نشان می‌دهد. در مقابل ۳۲/۴ درصد شرایط را مناسب نمی‌بینند. نظر نامساعد مردم نسبت به مطبوعات، شناخته نشدن نقش و کارکرد مطبوعات، بیمار بودن جامعه از نظر فرهنگی، درگیری‌های دست‌اندرکاران مطبوعاتی با یکدیگر، آماده نبودن اذهان مسؤولین، مردم و مطبوعاتی‌ها، فقدان جایگاه واقعی مطبوعات در جامعه و شکل‌نگرفتن یک جامعه مدنی کامل از مواردی است که مصاحبه‌شوندگان ارائه کرده‌اند. ۸/۱ درصد معتقد بودند که باید شرایط را ایجاد کرد و ۲۷ درصد گفته‌اند که تشکلهای مطبوعاتی نمی‌تواند شکل بگیرد و به همین نسبت نیز اظهار داشته‌اند که تشکلهای مطبوعاتی نمی‌تواند مشکلی را حل کند.

۱۴. مهمترین اقدام برای ایجاد تشکلهای صنفی چیست؟

«مهمترین اقدامات را برای ایجاد تشکلهای صنفی نام ببرید؟» مصاحبه‌شوندگان تشکیل یک هیأت مطبوعاتی و تهیه اساسنامه را مهمترین اقدام ذکر کرده‌اند (۳۷/۵ درصد). فراهم نمودن

■ روزنامه‌نگاران، تشکلهای صنفی را وسیله‌ای مؤثر برای شناخت و قانونمند ساختن هویت مطبوعات و بیان و عرضه آن قلمداد می‌کنند.

زمینه‌های لازم توسط سازمان‌های دولتی مسؤول، تغییر قانون مطبوعات و حمایت قانونی از تشکلهای مطبوعاتی، شناسایی افراد با تجربه و محبوب در جامعه مطبوعاتی و تغییر ساخت اقتصادی مطبوعات کشور از دیگر مقوله‌های مهمی است که از سوی ۲۲/۵ تا ۱۰ درصد مصاحبه‌شوندگان اعلام شده است.

۱۵. اولین قدم برای ایجاد تشکلهای صنفی باید توسط چه کسی برداشته شود؟

۵۹/۴ درصد از مصاحبه‌شوندگان معتقدند که اولین قدم برای ایجاد تشکلهای صنفی باید توسط سازمان‌های مسؤول دولتی چون وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی برداشته شود. البته نقش سازمان‌های دولتی فقط ایجاد زمینه

منابع:

- آلبو، پیر، ترو، فرناند: «تاریخ مطبوعات جهان»، ترجمه هوشنگ خجسته‌فر، انتشارات پاسارگاد، چاپ اول، ۱۳۹۹.
- برزین، مسعود: «سیری در مطبوعات ایران»، انتشارات راستی، ۱۳۴۵.
- برزین، مسعود: «انجمن‌های مطبوعاتی ایران تا سال ۱۳۷۵»، رسانه، سال دوم، ش ۳، معاونت مطبوعاتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، پاییز ۱۳۷۰.
- بهشتی‌پور، مهدی: «مطبوعات ایران در دوره پهلوی»، رسانه، سال دوم، ش ۳، معاونت مطبوعاتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، پاییز ۱۳۷۲.
- تحقیقات روزنامه‌نگاری: «نهفت سندبکایی بین نویسندگان و خبرنگاران شهرستانها»، شماره ۷.
- دوروزه، سوزیس: «جامه‌شناسی سیاسی»، ترجمه ابوالفضل قاضی، دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۶۱.
- ساروخانی، باقر: «درآمدی بر دایرة‌المعارف علوم اجتماعی»، انتشارات کیهان، ۱۳۷۰.
- صلح‌جو، جهانگیر: «تاریخ مطبوعات در ایران و جهان»، انتشارات امیرکبیر، چاپ اول، ۱۳۴۸.
- طباطبایی، محیط: «تاریخ تحلیلی مطبوعات ایران»، انتشارات بهشت، چاپ اول، ۱۳۶۶.
- فرغانی، محمدمهدی: «استقلال حرفه‌ای روزنامه‌نگاران»، رسانه، سال دوم، ش ۴، معاونت مطبوعاتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، زمستان ۱۳۷۰.
- قاضی‌زاده، علی‌اکبر: «تعاریف مطبوعات»، رسانه، سال سوم، شماره ۴، معاونت مطبوعاتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، زمستان ۱۳۷۱.
- کوهستانی‌زاد، مسعود: «گروه‌های مطبوعاتی در ایران از مشروطه تا سال ۱۳۰۴ شمسی»، رسانه، سال ششم، شماره ۳، معاونت مطبوعاتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، پاییز ۱۳۷۴.
- کوهستانی‌زاد، مسعود: «اتحادیه‌ها و گروه‌های مطبوعاتی در ایران - از انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی»، روزنامه سلام، شماره‌های ۱۴۲۱ و ۱۴۲۶، اردیبهشت ۱۳۷۵.
- محسنیان‌زاد، مهدی و همکاران: «روزنامه‌نگاری ایرانی و آموزش روزنامه‌نگاری»، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۳.
- محسنیان‌زاد، مهدی و همکاران: «انتقاد روزنامه‌نگاران از مطبوعات»، رسانه، سال پنجم، ش ۲، معاونت مطبوعاتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تابستان ۱۳۷۳.
- مقدم‌فر، حمید: «مجموعه قوانین و مقررات مطبوعاتی»، روزنامه اوحدی، چاپ اول، ۱۳۶۹.
- مقدم‌فر، حمید: «نظام صنفی روزنامه‌نگاران»، رسانه، سال چهارم، ش ۴، معاونت مطبوعاتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، زمستان ۱۳۷۲.
- مقدم‌فر، حمید: «قانون مطبوعات، تارسی‌ها و نیازها»، رسانه، سال پنجم، ش ۱، معاونت مطبوعاتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، بهار ۱۳۷۳.
- مولانا، حمید: «سیر ارتباطات اجتماعی در ایران»، دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی، ۱۳۵۸.
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: «مجموعه مقالات نخستین سمینار بررسی سبایل مطبوعات ایران»، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۱.

سپرده شود تا تشکلهای بتوانند دربرگیرنده تمامی نشریه‌های کشور باشند.

پی‌نوشتها:

۱. اسدی (ع): «تنگناهای مطبوعات در ایران»، از مجموعه مقالات نخستین سمینار بررسی سبایل مطبوعات ایران، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ص ۷۵.
۲. ماده دو از قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ (منتشره در روزنامه رسمی شماره ۱۰۳۳۰-۱۳۵۹/۵/۲۳):
فرد صنفی - شخص حقیقی یا حقوقی که در یکی از فعالیت‌های صنفی اعم از تولید، تبدیل، خرید و فروش، توزیع و انجام خدمات بدنی یا فکری سرمایه‌گذاری کرده و به عنوان پیشه‌ور و صاحب حرفه و مشاغل آزادخواه شخصاً یا با مباشرت دیگران محل کسی دایر یا به‌وسیله کسی فراهم کند و تمام یا قسمتی از کالا و یا محصول و یا خدمات را مستقیماً به مصرف‌کننده عرضه کند، فرد صنفی شناخته می‌شود.
- تبصره ۱- اصنافی که دارای قانون و مقررات خاص هستند از قبیل پزشکان، وکلای دادگستری، روزنامه‌نگاران، صاحبان دفاتر اسناد رسمی از شمول این قانون مستثنی هستند.
- (نقل از: مقدم‌فر، حمید: «مجموعه قوانین و مقررات مطبوعاتی»، روزنامه اوحدی، چاپ اول، بهار ۱۳۶۹، ص ۴۱).
۳. مولانا، حمید: «سیر ارتباطات اجتماعی در ایران»، دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی، ۱۳۵۸.
۴. در بخش مروری بر تاریخ تشکلهای صنفی از منابع زیر استفاده شده است:
— برزین، مسعود: «سیری در مطبوعات ایران».
- برزین، مسعود: «انجمن‌های مطبوعاتی ایران تا سال ۱۳۵۷»، صص ۵۸ الی ۶۱.
- تحقیقات روزنامه‌نگاری: «نهفت سندبکایی بین نویسندگان و خبرنگاران شهرستانها»، صص ۴۳ و ۴۴.
- قاضی‌زاده، علی‌اکبر: «تعاریف مطبوعات»، صص ۳۷ الی ۴۱.
- کوهستانی‌زاد، مسعود: «گروه‌های مطبوعاتی در ایران از مشروطه تا سال ۱۳۰۴ شمسی»، صص ۸۵ الی ۸۸.
- کوهستانی‌زاد، مسعود: «اتحادیه‌ها و گروه‌های مطبوعاتی در ایران - از انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی»، روزنامه سلام، شماره‌های ۱۴۲۱ و ۱۴۲۶، اردیبهشت ۱۳۷۵.

مناسب است و کار باید برعهده خود مطبوعاتی‌ها گذاشته شود. ۴۰/۶ درصد معتقد هستند که اولین قدم را باید مطبوعاتی‌ها بردارند تا یک تشکل صنفی به‌صورت مستقل شکل بگیرد.

نتیجه‌گیری

گسترش کمی و کیفی مطبوعات در سال‌های اخیر، تثبیت نیروهای جدید در کنار نیروهای قدیمی، شکل‌گیری روزنامه‌نگاری حرفه‌ای و روزنامه‌نگار حرفه‌ای و... مسأله ایجاد راه‌اندازی تشکلهای سازمان‌های مطبوعاتی را در رده‌های مختلف ضروری‌تر از هر زمان دیگر ساخته است. امروزه هم مسؤولان سازمان‌های دولتی ذی‌ربط و هم روزنامه‌نگاران به این مهم، بیش از پیش واقف شده‌اند و آن را به عنوان یک نیاز احساس می‌کنند. پاسخ به این نیاز مستلزم رفع موانع بیرونی و درونی است. ارتقای سطح فرهنگ جامعه، تغییر نگرش نسبت به تشکلهای سازمان‌ها، رفع موانع قانونی و حقوقی و تصویب قوانین لازم و... در بُعد بیرونی و نبود اتفاق و وحدت‌نظر جامعه مطبوعاتی و عدم احساس منافع مشترک صنفی و... در بُعد درونی از موانعی است که باید برداشته شود. تأکید روزنامه‌نگاران بر مستقل بودن تشکلهای صنفی مطبوعاتی و بُعد حمایتی و نظارتی سازمان‌های ذی‌ربط است. آنها معتقدند که اولین قدم باید توسط این سازمان‌ها برداشته شود و با تجمع نشریات بقیه کار به دست آنها